

СЕКЦІЯ 2.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Крусян А.Р.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституційний розвиток України на шляху до утвердження конституціоналізму характеризується конфліктністю [див. наприклад: 1-4].

Науково-практична парадигма конституційного конфлікту у контексті теорії та практики сучасного конституціоналізму включає: загальнотеоретичні основи конституційного конфлікту (причини (фактори) виникнення, поняття, природу, особливості, функції, структуру, наслідки конституційних конфліктів тощо); концепцію управління конституційними конфліктами (попередження (профілактика), аналіз та вирішення конституційних конфліктів).

Наявність конституційних конфліктів у системі сучасного конституціоналізму обумовлена такими факторами. По-перше, система конституціоналізму як і будь-яка соціально-політична система, яка є динамічною та розвивається, характеризується можливістю об'єктивізації конфліктів між її суб'єктами (зокрема, відповідно до «конфліктної моделі суспільства» Р. Дарендорфа). Адже конфлікт має функціонально-динамічний

характер та є проявом протиріч і колізій у конституційній materії, тому в науковій літературі під конфліктом розуміється: «... специфічний спосіб взаємодії двох і більше систем або компонентів однієї системи в ході їх спільного функціонування, який породжується ресурсно-комунікаційними протиріччями між ними...». Обґрунтованим є висновок, що «конфлікт є такою ж характеристикою системи, як і цілісність, взаємозалежність елементів, структурність, ієрархічність. Його динаміка значною мірою залежить від стратегії поведінки його учасників (співробітництво, суперництво, компроміс, поступливість, уникання)» [5, с. 335]. По-друге, важливим змістовним елементом системи конституціоналізму є конституційні правовідносини, а наявність конфронтації в їх системі можна вважати майже «нормою». Так, на думку А.А. Єзерова, «виникнення у сфері конституційно-правового регулювання протиріч, прогалин є неминучим з огляду на природний розвиток суспільних відносин»; «конфліктність у конституційному праві – прояв соціальної активності суб'єктів конституційних правовідносин» [6, с. 5, 26]. Особливо ризик конфліктів зростає тоді, коли ці відносини розвиваються у процесі конституційно-правових перетворень у державі та суспільстві. При цьому, в теорії соціального конфлікту виокремлюються не тільки деструктивні, але і конструктивні функції конфліктів, що є слушним і для конституційних конфліктів. По-третє, крім конституційних правовідносин, важливим елементом системи конституціоналізму є конституційна правосвідомість, яка, у свою чергу, є вагомим чинником щодо формування в Україні демократичної державності без корупції, з новою публічно-управлінською та юридичною елітою з новим світоглядом на основі нових підходів до праворозуміння тощо. Формування конституційної правосвідомості супроводжується протистоянням, яке викликане двома факторами – наявністю залишків старого світогляду та ідеології, а також наявністю різних підходів щодо розуміння проектування та формування системи конституційної організації сучасного суспільства та держави. По-четверте, передумовою та водночас умовою функціонування системи конституціоналізму є наявність громадянського суспільства, яке в сучасній Україні

активно розвивається та, водночас, змінюється, що також викликає конфліктні ситуації як у самому громадянському суспільстві, так і в його взаємовідносинах з державними інституціями [див., наприклад: 7, с. 57-61]. По-п'яте, нормативною основою конституціоналізму є конституція та конституційне законодавство, які потребують модернізації та оновлення у відповідності з динамікою соціально-політичних змін та мають кореспондувати конституційно-правовим реаліям, порушення такого балансу та нездійснення необхідної кореляції стає вагомими чинниками щодо появи конституційних конфліктів та навіть може спричинити конституційну кризу.

Звідси, теоретично обґрунтованим та праксеологічно необхідним є створення цілісної, науково-практичної парадигми конституційних конфліктів у контексті теорії та практики сучасного конституціоналізму.

За своєю сутністю конституційні конфлікти у контексті системи конституціоналізму є порушенням взаємозв'язків та загостренням суперечностей на інституціонально-нормативному рівні цієї системи – між органами публічної влади; між публічно-владними інститутами та іншими суб'єктами конституційних правовідносин; а також між фактичною та юридичною конституцією. Профілактика та вирішення цих конфліктів потребує удосконалення функціонального рівня (механізму) сучасного конституціоналізму (зокрема, системи «стримувань та противаг», інституту конституційної відповідальності, конституційного контролю, конституційного законодавства тощо).

За змістом конституційний конфлікт виражається у конфронтації суб'єктів конституційних правовідносин з приводу конституційних цінностей, принципів та норм або інших об'єктів конституційних правовідносин, що може бути спричинено деформаціями конституційної правосвідомості або неефективністю конституційного законодавства (нормативної основи сучасного конституціоналізму); обумовлено проявом соціальної активності суб'єктів конституційних правовідносин.

Що стосується управління конституційними конфліктами, то, воно включає попередження (профілактику) конституційних

конфліктів, аналіз конституційних конфліктів, вирішення конституційних конфліктів.

Аналіз конституційних конфліктів має відбуватися на основі положень загальної теорії соціального конфлікту, тобто включає збір інформації, оцінку реалій конфронтаційних відносин та конфліктних факторів, прогнозування динаміки конфлікту та його наслідків. Важливим є урахування особливих характеристик конституційних конфліктів (їх природи, суб'єктів, об'єктів, предмету тощо).

Конструктивне вирішення та врегулювання конституційних конфліктів у контексті сучасного конституціоналізму означає застосування виключно конституційних, тобто передбачених конституційно-правовими нормами механізмів та способів. При цьому механізми та засоби вирішення конституційних конфліктів залежать від їх рівня, форми, класу, виду (наприклад, для подолання конституційної кризи, зазвичай, необхідним є прийняття нової Конституції чи внесення змін до чинного Основного Закону держави та суспільства). Крім того, для врегулювання конституційних конфліктів раціональним вбачається залучення інститутів громадянського суспільства як третьої сторони (як за згодою протиборчих сторін, так і без їхньої згоди) для усунення протиріччя між опонентами. Важливе значення має розв'язання конфліктів на основі компромісу, консенсусу та переговорів, теорія яких всебічно розкривається в наукових дослідженнях [див., наприклад: 8].

Попередження конституційних конфліктів виражається у здійсненні профілактичних заходів з метою недопущення конституційних конфліктів або зведення ризику їх можливого виникнення до мінімуму. Цими заходами є: конституційно- та організаційно-правові заходи, спрямовані на: удосконалення конституційного законодавства шляхом його сталого розвитку, кореспондуючого динаміці конституційних правовідносин; організація та здійснення публічної влади у контексті парадигми сучасного конституціоналізму; застосування комунікативно-психологічних та ідеологічних технологій, спрямованих на формування конституційної правосвідомості та недопущення її деформації.

Таким чином, становлення та розвиток системи сучасного українського конституціоналізму об'єктивно супроводжується конституційними конфліктами. Попри можливу конструктивність, конституційні конфлікти здійснюють руйнівну, деструктивну роль, що негативно впливає на функціонування системи сучасного конституціоналізму. Звідси, важливим є їх попередження (профілактика), прогнозування та ефективне вирішення на відповідній теоретичній основі, що у свою чергу потребує подальших наукових досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Конституційна криза в Україні. *Dejure foundation*. URL: <https://dejure.foundation/only-ksu>.
2. Конституційна криза в Україні: П'ять шляхів подолання правового хаосу. URL: https://zik.ua/blogs/konstytutsiina_kryza_v_ukraini_piat_shliakhiv_podolannia_pravovoho_khaosu_986188 (дата звернення 14.02.2021)
3. Конституційна криза. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/tags/constitution-20201030105303>.
4. Стефанчук Р. Добровільний внутрішній перезапуск Конституційного Суду України може бути найкращим варіантом виходу із конституційної кризи. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/199525.html>
5. Казміренко В.П. Конфлікт. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.). Київ: Укр. енцикл., 1998–2004. Т. 3 : К–М. 2001. 792 с.
6. Єзеров А. А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: монографія. Одеса: Юридична література, 2008. 240 с.
7. Батанов О.В. Конституційно-правові проблеми конфліктності між громадянським суспільством та державою в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 57-61.
8. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів. Київ: Кондор, 2004. 172 с.